

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ НАУКИ

УДК 342.4

П. Рабінович, доктор юридичних наук, завідувач Львівської лабораторії прав людини та громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України

В. Гончаров, науковий співробітник Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України

Конституція України як «живий інструмент» відображення та врегулювання соціальних змін (у світлі практики вітчизняного конституційного судочинства)

«...Найстрашніше для стабільності — це намагання утримати її будь-якою ціною».

В. Литвин,

голова Верховної Ради України

«Інтерпретація права має забезпечувати стабільність та динамізм суспільства. Адже спір стосовно смислу норми — це і спір про конкретну дійсність».

В. Зорькін,

голова Конституційного суду РФ

Вступні зауваги. Вжитий у назві пропонованої статті вираз «живий інструмент» запозичено з практики Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), який нерідко використовується ним щодо Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція)¹, котру він офіційно тлумачить та застосовує.

¹ Див., напр.: Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. / М. де Сальвіа : пер. с фр. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – С. 46, 157, 355, 515, 517, 577, 731, 1117; Wei Liu. Les méthodes d'interprétation dynamique de la Convention européenne des droits de l'homme utilisées par la Cour européenne des droits de l'homme / Liu Wei. – Strasbourg, 2000. – 370 p.

Задля забезпечення такої «живучості» Конвенції — своєрідної європейської конституції прав людини, її результативності, ефективності у справі правозахисту ЄСПЛ час від часу, як відомо, дозволяє собі відверто відмовлятися від своїх попередніх прецедентно-значущих правових позицій, закріплених у певних його рішеннях, і (зазвичай пояснюючи причини такої відмови) формулювати нові, *протилежні за змістом*, правові позиції. Загальна ж його мотивація такої «скасувальної» ревізії власних інтерпретацій Конвенції полягає у тому, що остання має інтерпретуватись саме «у світлі умов сьогодення» за посередництвом еволюційного, динамічного тлумачення (а ці умови, ясна річ, так чи інакше змінюються). Так, у рішенні у справі «*Selmouni v. France*» (1999 р.) ЄСПЛ зазначив: «Конвенція — це “живий інструмент”, котрий можливо застосовувати по-різному з огляду на сучасні умови».

То чи не є можливим вважати «живим інструментом» і національні конституції, котрі теж час від часу тлумачаться органами конституційного судочинства не просто неоднаково, а навіть взаємовиключно?

Контроверсійні правові позиції — складова актів конституційного судочинства. Свідченням цього є те, що, наприклад, Верховний Суд США (далі — ВС США), який виконує і функцію конституційного судочинства, протягом 1946–1992 рр. вдавався до ревізуючого тлумачення (*overruling interpretation*) щонайменше 154 рази¹. При цьому ВС США має справу з писаною Конституцією та законами, як і органи конституційного судочинства держав континентальної Європи.

Радикальна трансформація правових позицій органів конституційного судочинства має місце також в Австралії², Канаді³, ФРН⁴. В останній Федеральний Конституційний Суд за перші 50 років свого функціонування відступав від власних прецедентів у чотирнадцяти рішеннях⁵.

¹ Benner S. Stare Indecisus: The Alternation of Precedent on the Supreme Court, 1946–1992 / S. Benner, H. Spaeth. – New York: Cambridge University Press, 1995. – p. 22. Див. також: Eskridge William N., Jr. Dynamic Statutory Interpretation / William N. Eskridge Jr. – Cambridge: Harvard University Press, 1994. – p. 316–322; Харрелл М. Э. Равное правосудие на основе закона: Верховный суд в жизни Америки / М. Э. Харрелл, Б. Андерсон. – М.: Манускрипт, 1995. – 143 с.

² Grain Pool of WA v. Commonwealth, 23 March 2000 (170 ALR 111).

³ Reference re Secession of Quebec, [1998] SCJ 61 para 48.

⁴ BVerfG Urteil vom 21 Juni 1977 (1 BvL 14/76).

⁵ Шевчук С. Європейська концепція «усталеної судової практики» та її вплив на правотворчу функцію Конституційного Суду України / С. Шевчук // Вісн. Конституц. Суду України. – 2008. – № 2. – С. 97.

Метаморфози в офіційному тлумаченні можна зустріти і у практиці Конституційного Суду Російської Федерації (далі — КС РФ). Так, на зміну оприлюдненої ним наприкінці 90-х рр. минулого століття правової позиції на користь забезпечення змагальності у кримінальному процесі (заборона повернення справи на додаткове розслідування, заборона повороту на гірше в порядку нагляду) згодом була задекларована протилежна установка у такому процесі (можливість повернення справи на додаткове розслідування, можливість повороту на гірше в порядку нагляду)¹. Прикметним видається те, що у ст. 73 Федерального Конституційного Закону РФ «Про Конституційний Суд Російської Федерації» прямо закріплено положення про те, що «у разі якщо більшість суддів, які беруть участь у засіданні палати, схиляються до необхідності прийняти рішення, яке не відповідає правовій позиції, котра була виражена в прийнятих раніше рішеннях Конституційного Суду РФ, справа передається на пленарне засідання»; а положення про нездоланність (рос. — «*непреодолимость*») рішень КС РФ адресоване у цьому законі тільки законодавцю (ст. 79). Еволюціонізм у правотлумаченнях КС РФ опосередковано знаходить концептуальну підтримку деяких суддів КС РФ, зокрема М. С. Бондаря. Він в одній зі своїх статей зауважує, що конституційні суди мають вирішувати справи, «керуючись при цьому насамперед конституційними принципами і цінностями як носіями не тільки формально-юридичних, а й політичних, морально-етичних імперативів суспільства та держави»². Але ж такі імперативи, як відомо, ніде і ніколи не були, не є і, мабуть, не будуть змістовно незмінними.

Тому й конституції (як і Конвенція) мають осмислюватись, радше за все, теж у світлі умов сьогодення. Не є винятком у цьому відношенні і Конституційний Суд України (далі — КСУ). Він протягом п'ятнадцятирічної діяльності неодноразово змінював свої правові позиції на протилежні. Задля наочності проілюструємо це спостереження у вигляді таблиці, що подається далі.

¹ Ковтун Н. Н. Акты конституционного правосудия как вектор формирования современной уголовно-процессуальной политики / Н. Н. Ковтун // Конституционно-правовые проблемы уголовного права и процесса : сб. материалов междунар. науч. конф. – Санкт-Петербург, 30–31 октября 2009 г. – СПб. : Изд. дом «Петрополис», 2010. – С. 157–170.

² Бондарь Н. С. Конституционный Суд России: не «квазисуд», а больше, чем суд / Н. С. Бондарь // Журнал конституционного правосудия. – 2010. – № 3. – С. 33.

<i>Первинна правова позиція КСУ</i>	<i>Друга (контroversійна) правова позиція КСУ</i>
<p>Рішення від 29.01.2002 № 1-рп/2002. Положення частини першої статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» є підставою для відмови в припиненні раніше наданих пільг у сфері валютного і митного регулювання та справляння податків, зборів (обов'язкових платежів) підприємствам з іноземними інвестиціями, незалежно від часу внесення іноземних інвестицій та їх реєстрації</p>	<p>Ухвала від 14.03.2002 № 3-уп/2002. Положення частини першої статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» є підставою для припинення раніше наданих пільг у сфері валютного і митного регулювання та справляння податків, зборів (обов'язкових платежів) підприємствам з іноземними інвестиціями, незалежно від часу внесення іноземних інвестицій та їх реєстрації</p>
<p>Ухвала від 5.02.2008 № 6-у/2008. Повноваження КСУ не поширюються на наступний конституційний контроль за законом, яким вносяться зміни до Конституції України, що набрав чинності: «з набуттям чинності Законом № 2222-IV його положення, оскаржені суб'єктом права на конституційне подання, є фактично положеннями Конституції України, прийнятої 28 червня 1996 року»</p>	<p>Рішення від 26.06.2008 № 13-рп/2008. «Конституційний Суд України вважає, що саме він повинен здійснювати наступний конституційний контроль і щодо закону про внесення змін до Конституції України після набрання ним чинності»</p>
<p>Ухвала від 3.07.2008 № 26-у/2008. Суд відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням народних депутатів, в якому ставилося питання про тлумачення низки положень ст. 83 Конституції України, що стосуються порядку функціонування коаліції та припинення її діяльності у зв'язку з тим, що суб'єкт права на конституційне подання намагається «отримати не офіційну інтерпретацію конкретних положень Конституції і законів України, а консультацію щодо застосування частин шостої, сьомої, дев'ятої статті 83 Конституції України»</p>	<p>Рішення від 17.09.2008 № 16-рп/2008. Суд не тільки прийняв до провадження аналогічне за змістом конституційне подання, а й частково дав відповідь на поставлені в ньому питання</p>

<p>Рішення від 17.09.2008 № 16-рп/2008. «До складу коаліції депутатських фракцій можуть увійти лише ті народні депутати України, які є у складі депутатських фракцій, що сформували коаліцію»</p>	<p>Рішення від 6.04.2010 № 11-рп/2010. «Конституція України, передбачивши належність народних депутатів України до депутатських фракцій, не обмежила їх права самостійно визначатися при прийнятті рішень, у тому числі щодо входження до складу більшості народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, яка формує коаліцію. Наявність у народного депутата України такого права не залежить від позиції депутатської фракції щодо участі в коаліції»</p>
--	---

Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» наявність рішення Суду щодо конституційності аналогічного за змістом та юридичною силою акта, ухвали про відмову у відкритті провадження або ухвали про припинення провадження щодо такого акта є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження. А згідно з ч. 4 ст. 63 та ст. 69 цього ж Закону рішення і висновки Суду є остаточними, обов'язковими і не підлягають оскарженню.

І щодо самого КСУ остання норма також не має застережень та винятків. Тому, здавалося б, радикальний перегляд власних правових позицій у практиці Суду не повинен мати місця. Та попри це наявність суперечливих, взаємовиключних правових позицій КСУ на сьогодні є очевидним фактом.

Ставлення вітчизняних фахівців до таких ситуацій у конституційному судочинстві є неоднозначним¹.

Але принагідно дозволимо собі зауважити, що такий відомий «дореволюційний» авторитет у галузі загальної теорії права, як професор М. Коркунов, вважав, що «якщо будь-який закон може бути замінений новим <...>, то й судова практика не може бути приречена на непо-

¹ Див., напр.: статті О. Мироненка в газеті «Закон&Бизнес» за 2010 р. (№ 16 та № 32); Евсеев А. Судебные ошибки в деятельности Конституционного Суда Украины: к постановке проблемы / А. Евсеев // Підприємництво, госп-во і право. – 2010. – № 8 – С. 3–6. Прикметними в цьому сенсі є також статті В. Мусяки «Закон есть то, что мы объясняем» (Зеркало недели. – 2001. – № 5) та В. Кампо «Конституційний Суд України на шляху до доктрини реального права» (Український юрист. – 2010. – № 7–8).

рушність і застій, хоча певна усталеність судової практики має важливе значення для визначеності юридичних відносин»¹.

У всякому разі означені ситуації потребують, так чи інакше, наукового осмислення і пояснення.

При цьому насамперед, як видається, мають бути з'ясовані такі питання:

а) причини перетлумачування КСУ власних попередніх правових позицій;

б) мовно-гносеологічний (герменевтичний) механізм формування радикально оновленої («абрагативної»)² позиції;

в) юридико-технічні особливості конструювання переглянутих правових позицій;

г) соціальне та юридичне значення дерогаційних правових позицій КСУ.

Отже, розглянемо стисло кожен із названих сюжетів.

Чому КСУ ревізує свої позиції? Відповідь на це запитання не є очевидною. Хоча б і тому, що КСУ у ревізуючому рішенні не оприлюднює причину радикального перегляду попередньої позиції, яка таким рішенням, можна сказати, «перекреслюється».

Оскільки обсяг статті не дозволяє провести детальний аналіз переінтерпретаційних актів КСУ стосовно кожного з наведених вище випадків, спробуємо визначити ці причини лише у найбільш загальному вигляді. До них можна віднести:

– соціальну неефективність попередніх правових позицій (або навіть їх негативні наслідки у задоволенні потреб суспільства, його основних груп, у тому числі ті наслідки, котрі не передбачались КСУ при формуванні його першої правової позиції);

– зміну соціального контексту, зокрема формування нових соціальних потреб, виникнення нових політичних реалій.

Орган конституційного судочинства не може не вдаватись у процесі своєї діяльності до своєрідного соціального пізнання чи то суспільних наслідків його рішень, чи то змін, які відбуваються у суспільстві. Тому перегляд його правових позицій саме і зумовлюється або а) визнанням помилок у пізнанні (перша причина), або ж б) адекватним відображенням соціальних змін (друга причина). У всякому разі такий перегляд може мати місце як виняток — хоча й об'єктивно зумовлений принаймні однією з наведених причин.

¹ Коркунов Н. М. Лекции по общей теории права / Н. М. Коркунов. – СПб. : Изд. Н. К. Мартынова, 1898. – С. 298.

² Від лат. *abragatio* – скасування, відміна.

До речі, такі причини згадуються й у тих рішеннях ЄСПЛ, в яких він мотивує, як зазначалось, відмову від своїх попередніх прецедентів. Узагалі кажучи, серед причин він зазвичай називає такі:

- необхідність сприяти розвитку суспільства;
- зміни у національному правопорядку;
- темпи, швидкість соціальних змін у відповідній державі;
- розвиток науки;
- зміни суспільної свідомості;
- підвищення рівня, розвиток стандартів прав людини¹.

Герменевтичні закономірності — об’єктивна основа переінтерпретації конституційних норм. Правоінтерпретаційна діяльність КСУ, як і будь-яка інша юридична діяльність, «підвладна» певним закономірностям, пізнання та врахування яких є необхідною передумовою забезпечення її обґрунтованості й ефективності.

Загальні ж закономірності змістовної інтерпретації будь-яких письмових текстів досліджує, як відомо, наука герменевтика. Тому, не звертаючись до її положень і висновків, навряд чи можна просунутись у розвитку теорії тлумачення юридичних текстів, здобути обґрунтовані знання й сформулювати обґрунтовані рекомендації щодо поліпшення правоінтерпретаційної діяльності.

Не вдаючись до характеристики всіх основних ідей юридичної герменевтики, що останнім часом привертає неабияку увагу фахівців вітчизняної філософії та теорії права, нагадаємо лише ті з них, котрі, на нашу думку, здатні дати помітний евристичний ефект у дослідженні (та й, мабуть, у вдосконаленні) практики офіційного тлумачення Конституції України:

- будь-який письмовий текст є системою (єдністю) певних семантичних значень і тих знаків, якими останні позначаються. Ця єдність (знакова система) є конвенціональною в межах відповідного соціокультурного ареалу і конкретного мовного простору, а тому може розумітись (у певних межах) більш-менш однаково;
- будь-який текст покликаний бути виразником (носієм) того чи іншого смислу. Смисл тексту — це його цільове призначення, цільова функція у задоволенні певних потреб та інтересів тих чи інших суб’єктів;
- якщо текст є змістовно неформалізованим, то у багатьох випадках він об’єктивно спроможний бути носієм декількох неоднозначних

¹ Детальніше про це див.: Рабінович П. Практика Страсбурзького суду як орієнтир діяльності конституційних судів з імплементації європейських стандартів прав людини / П. Рабінович // Вісн. Конституц. Суду України. – 2005. – № 6. – С. 34–40.

смыслів, оскільки може використовуватися різними суб'єктами як інструмент (опосередковувач) задоволення їхніх різноманітних потреб. А тому той смисл, який «закладений» у письмове повідомлення автором, і той, який вбачається («вчитується») у цьому повідомленні його реципієнтами, можуть не збігатися;

– реципієнти тексту схильні «вчитувати» у ньому (за іншою термінологією — «приписувати» йому) насамперед такий смисл, котрий найбільше сприйтиме (або ж якомога менше перешкоджатиме) задоволенню їхніх потреб та інтересів. Зазвичай інтерпретатор прагне витлумачити текст у такий спосіб, аби ним можна було скористатися як *засобом* для реалізації цілей, інтересів, потреб чи то самого інтерпретатора, чи то певної соціальної групи, чи то суспільства в цілому. Отже, реципієнт намагається за посередництвом тлумачення *присотосувати* (так би мовити, інструменталізувати) текст для виконання останнім певної функції. Це саме і дає підставу назвати таке тлумачення функціональним, а ще точніше — *присотосувальним*. (У літературі щодо такого тлумачення вживаються й інші терміни: адаптаційне, соціологічне, еволюційне, трансформаційне, інструментальне тощо.) Воно становить, так чи інакше, різновид так званого «динамічного» тлумачення, іншими видами якого можуть бути, наприклад, тлумачення конкретизуюче, деталізує та деякі ін.;

– із викладеного випливає, що неавторська інтерпретація тексту опосередковується інтелектуально-вольовими процесами не стільки смисловідтворювання, «смисловідшукування», скільки смислотворення, смислонародження. У конкретній герменевтичній ситуації реальне співвідношення між цими процесами зумовлюється: а) об'єктивними властивостями самої мови; б) закономірностями комунікативної діяльності (що їх досліджує, зокрема, соціосеміопсихологія); в) ступенем збігу чи, навпаки, розбіжності цілей (інтересів, потреб), з одного боку, автора тексту, а з другого — реципієнта; г) т. зв. «продуктивністю часу». Тому в кожному випадку співвідношення означених процесів може бути виявлене шляхом ситуативного аналізу впливу всіх зазначених чинників на змістовий результат інтерпретації;

– різноманітність «споживачів» письмового тексту в соціально неоднорідному суспільстві, а також неминучий розвиток їхніх потреб є об'єктивними *соціальними чинниками* неоднозначності інтерпретації цього тексту, а також змін у його інтерпретації (переінтерпретації)

з плином часу. Засобом такої інтелектуальної діяльності саме і служить відповідний *герменевтичний механізм*¹.

Юридико-технічні особливості конструювання переглянутих правових позицій. До них, як свідчить практика КСУ, належать такі:

- «позакадрове», неявне, латентне використання пристосувально-го тлумачення;
- відсутність змістовних посилань на свою попередню практику вирішення аналогічних справ;
- хоч зміни в тлумаченні можуть бути викликані зазвичай екстранормативними чинниками, КСУ мотивує свої рішення лише аргументами внутрішньонормативного характеру (не оприлюднюючи справжніх, глибинних соціальних причин радикальної зміни своїх правових позицій);
- для обґрунтування «абрагативних» рішень ним використовуються аргументи, здебільшого притаманні й статичному правотлумаченню: мовні та системні.

Прикметно, що після серії контроверсійних рішень КСУ у вітчизняній науковій літературі почали обговорювати питання про так звані конформні методики тлумачення Конституції, які, так чи інакше, застосовуються Судом². Так, зазначається, що «конформне тлумачення Конституції (*verfassungskonforme Interpretation/Auslegung*) полягає в обранні компромісного варіанта тлумачення Конституції» задля того, аби досліджуваний на предмет конституційності закон повністю не втратив чинності³. При цьому стверджується, що такий підхід є вельми поширеним у розвинених країнах Заходу, а його використання в практиці КСУ аж ніяк не є вадою⁴.

Однак слова «*verfassungskonforme Auslegung*» перекладаються не як «конформне тлумачення конституції», а радше як «конституційно-

¹ Див. Дудаш Т. І. Праворозуміння крізь призму герменевтики / Т. І. Дудаш // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України / редкол.: Рабінович П. М. (гол. ред.) [та ін.]. – Серія 1. Дослідження та реферати. – Вип. 22. – Львів : Край, 2010. – С. 150.

² Кампо В. М. Легитимность решений конституционных судов в контексте доктрины верховенства права: компаративный и праксеологический аспекты / В. М. Кампо, М. В. Савчин // Вестник Конституционного Совета Республики Казахстан. – 2010. – Вып. 17. – С. 91.

³ Савчин М. В. Конформне тлумачення Конституції та забезпечення єдності правової системи в діяльності Конституційного Суду України / М. В. Савчин, Р. В. Марчук // Бюл. Мін-ва юстиції України. – 2010. – № 11. – С. 45.

⁴ Там само.

конформне тлумачення»¹ (тлумачення (чогоось) відповідно до конституції). Тому в німецькій літературі зазвичай говорять про відповідне (конформне) конституції тлумачення закону (*verfassungskonforme Auslegung des Gesetzes*)². Ясна річ, це не Конституція повинна витлумачуватись конформно до закону, а навпаки, закон має бути витлумачений (наскільки це семантично допустимо) в такий спосіб, аби відповідати Конституції (адже існує різниця між тим, щоб, образно кажучи, дивитися на папір крізь лупу і щоб дивитися крізь папір на лупу).

Щоправда, принаймні рішення КСУ № 11-рп/2010 цілком слушно можна назвати «конформним тлумаченням Конституції у світлі закону»³ (йдеться про Закон України «Про регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р.). Водночас припустимим конформним тлумаченням Конституції є, наприклад, тлумачення її положень у світлі Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Тут Конституція цілком закономірно виступає «об'єктом», а не «призмою» конформного тлумачення. Такий підхід є цілком справедливим та схвалюється західними правниками⁴.

Основні висновки.

1. Перегляд власних правових позицій є однією зі специфічних тенденцій у практиці національного конституційного судочинства (у тому числі в Україні). Ця тенденція має, зрештою, винятковий характер, хоча й об'єктивно зумовлюється певними соціальними чинниками. Йдеться про необхідність забезпечувати функціональну стабільність Основного Закону за посередництвом переосмислення деяких його положень навіть при незмінності їх тексту.

Охорона будь-якої конституції здійснюється в двох напрямках: а) охорона її тексту та б) охорона її соціальних функцій. В Україні

¹ Вересова Н. А. Нормотворческая функция Федерального Конституционного Суда ФРГ: теоретические и практические аспекты / Н. А. Вересова // Журнал конституционного правосудия. – 2009. – № 2 (8). – С. 26.

² Див., напр.: Bydlynski Franz. Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff / Franz Bydlynski. – Wien-New York: Springer, 1991. – S. 455, 456; Hesse Konrad. Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland / Konrad Hesse. – Heidelberg: Müller Verl., 1999. – S. 31; Manssen Gerrit Dr. Staatsrecht II: Grundrechte / Gerrit Dr. Manssen – Verlag C.H. Beck: München, 2004. – S. 18; Pawlowski Hans-Martin. Methodenlehre für Juristen: ein Lehrbuch / Hans-Martin Pawlowski. – Heidelberg: Müller, 1999. – S. 174.

³ Див., напр., виступ В. Стрижака на прес-конференції КСУ від 8.04.2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/glava-ks-poyasniv-shcho-koalitsiyuviznali-legitimnoyu-zaradi-suspilnogo-bлага.html>

⁴ Див., напр.: Leibel Stefan, Domröse Ronny. Die primarechtskonforme Auslegung / Stefan Leibel, Ronny Domröse // Europäische Methodenlehre: Handbuch für Ausbildung und Praxis. – Berlin: Walter de Gruyter, 2006. – S. 184–216.

перший напрям безпосередньо забезпечується певними положеннями чинної Конституції, насамперед тими, що встановлюють ускладнений — порівняно з іншими законами — порядок внесення до неї текстувальних змін (це, так би мовити, внутрішньоконституційний самозахист).

Другий же напрям реалізується значною мірою через збереження, підтримування її функціональної дієвості. Зазвичай до функцій Основного Закону відносять забезпечення ним таких фундаментальних соціальних цінностей, як збереження цілісності, консолідація суспільства; підтримування балансу між особистими, груповими та загальними інтересами; демократизм суспільного та державного ладу; дотримання прав і свобод людини¹.

2. Одним із основних суб'єктів реальної охорони функцій Конституції України є КСУ. Адже оскільки соціальні умови суттєво змінюються, то й забезпечення її функцій (причому за незмінності її тексту!) стає можливим за посередництва пристосувального тлумачення. Чим триваліше не змінюється текст Основного Закону, тим нагальнішою стає потреба в такому тлумаченні, і навпаки. Отож, не випадково свого часу була сформульована теза про те, що якщо Верховна Рада України є єдиним автором тексту Основного Закону, то КСУ є — поряд із нею — співавтором його смислу².

3. Втім таке пристосування в діяльності КСУ може супроводжуватися і певними проблемами, практичними ускладненнями. Адже таке перетлумачення Конституції України з боку КСУ жодним чином не узаконено, а це може призводити до певного, так би мовити, правозастосувального «паралічу», оскільки продовжують бути чинними дві його взаємовиключні правові позиції. Можливим варіантом виходу з цієї ситуації могла би бути аналогія зі законодавчими колізіями, коли перевага повинна надаватися більш пізньому акту. Але якщо законодавець уповноважений переглядати свої акти, то щодо КСУ така можливість офіційно не передбачена. Іншим способом попередження чи подолання таких колізій було б, наприклад, закріплення в Законі України «Про Конституційний Суд України» виняткової можливості перегляду ним — за певних умов — його попередньої

¹ Див., напр.: Конституційне право України / за ред. Ю. М. Тодики, В.С. Журавського. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2002. – С. 60–64; Селиванов А. Вопросы теории конституционного правосудия в Украине: актуальные вопросы современного развития конституционного правосудия / А. Селиванов, А. Стрижак. – Киев : Логос, 2010. – С. 3, 4.

² Рабінович П. Конституційні права людини в Україні: юридичні проблеми реалізації / П. Рабінович // Правова держава. – Вип. 9. – К., 1999. – С. 13–18.

правової позиції. Така можливість зафіксована, зокрема, у Законі ФРН «Про Федеральний Конституційний Суд» (§ 40), а також, як зазначалось вище, у Федеральному Законі РФ «Про Конституційний Суд Російської Федерації» (ст. 73).

4. КСУ варто у своїх контроверсійних рішеннях наводити та обґрунтовувати причини переінтерпретації певних юридичних норм (як це роблять органи конституційного судочинства в деяких інших державах), аби в інших осіб не виникало враження, начеб від них такі причини приховують.

Рабинович П., Гончаров В. Конституция Украины как «живой инструмент» отображения и урегулирования социальных изменений (в свете практики отечественного конституционного судопроизводства)

В статье анализируется пересмотр Конституционным Судом Украины (а также органами конституционного судопроизводства других государств) своих правовых позиций в целях охраны функций Основного Закона. Выясняются причины, герменевтический механизм такого пересмотра и его роль в обеспечении функций Конституции.

Ключевые слова: практика Конституционного Суда Украины, охрана Конституции, пересмотр конституционно-правовых позиций.

Rabinovych P., Honcharov V. Constitution of Ukraine as a «living instrument» of reflection and adjusting social changes (in the light of the practice of the domestic constitutional judiciary)

The article considers the self-overruling practice of the Constitutional Court of Ukraine (and also constitutional judiciary bodies of other states) as a mean for protection the functions of the Basic Law. The reasons and hermeneutic mechanism of such an overruling and its role are outlined.

Keywords: practice of the Constitutional Court of Ukraine, protection of the Constitution, reconsideration of the constitutional legal positions.